

Kocziszky György¹

Megújulás vagy amnézia?

Mit tanulhat a közgazdaságtudomány és a gazdaságpolitika a pandémia által előidézett globális gazdasági válságból?

Kivonat

Mynard Keynes 1936-ban publikált, A foglalkoztatás, a kamat és a pénz általános elmélete c. könyve rávilágított arra, hogy a mély, globális jellegű pénzügyi és gazdasági válságok komoly hatást gyakorolnak a gazdasági gondolkodásra és a gazdaságpolitika formálóra. A bölcs tanul ebből, a balga pedig vissza-visszatér korábbi, hibásnak bizonyult elméleteihez és gyakorlatához.

Ma már az is világos, hogy ezeket a válságokat kiváltó sokkok velünk élnek, időről időre megtörik a gazdaság növekedési trendjeit, ami újra és újra felveti azt a kérdést, hogy a közgazdaságtan és a gazdaságpolitika művelői mit tanultak, tanulhatnak ebből, vagy hogy a rövid távú gazdaságpolitikai érdek a korrekciókat követően legyőzi-e a változtatási szándékokat.

A szerző tanulmányában rövid szakirodalmi visszatekintést követően számba veszi a pandémia miatt kialakult legújabb globális exogén válság hatásait és azokat a kívánatos korrekciós irányokat, amelyek nélkül a jelenlegi válság következményei elhúzódóak lehetnek.

Kulcsszavak: válság, közgazdasági gondolkodás, gazdaságpolitika, pandémia, fenntarthatóság

Abstract. What can Learn the Economic Science and Economic Policy form the Global Economic Crisis Generated by the Pandemia?

Mynard Keynes's The General Theory of Employment, Interest and Money published in 1936, highlighted that the deep, global financial and economic crises have a profound effect on economic thinking and the economic policy-makers. The sage learns from this, and the fool recovers back to his previous flawed theories and practices.

Today, it is also clear that the shocks that trigger these crises are living with us, breaking the growth trends of the economy from time to time, which raises again and again the question, what economics and economic policy practitioners have learned, and can learn from it, or the short-term economic policy interest overcomes the adjustments after the corrections?

In his study, the author checks the effects of the recent global exogenous crisis caused by the pandemic and the desirable correction methods, without which the consequences of the current crisis may be protracted.

Keywords: crisis, economic thinking, economic policy, pandemic, sustainability

¹ A szerző egyetemi tanár, Miskolci Egyetem Gazdaságtudományi Kar.
E-mail: regkagye@uni-miskolc.hu. Tel.: +36 30 663 4190.

Cikkre való hivatkozás / How to cite this article

Kocziszky György (2020). Megújulás vagy amnézia? Mit tanulhat a közgazdaságtudomány és a gazdaságpolitika a pandémia által előidézett globális gazdasági válságból? *Erdélyi Társadalom*, 18(2), 9–18. <https://doi.org/10.17177/77171.245>

A tanulmány ingyenesen letölthető a CEEOL-ról: <https://www.ceeol.com/search/journal-detail?id=928> és a GESIS adatbázisából: <http://www.da-ra.de/dara/search?lang=en&mdlang=en>.

I. ELŐZMÉNYEK

A pénzügyi, gazdasági válságok történelmével, hatásaival, kezelési módjaival foglalkozó szakirodalom Surányi-Unger Tivadartól kezdődően napjainkig jelentős (Surányi-Unger, 1921; Bell & Kristol, 1984; Krugman, 2009; Bélyácz & Pintér, 2011; Pressler, 2013). A nagyszámú elemzés, értékelés közül azok tekinthetők kiemelkedőnek, amelyek a gazdaságpolitika és a közgazdasági gondolkodás számára új perspektívákat nyitottak meg. Ezek közül is vitathatatlanul elsőként kell megemlíteni Maynard Keynes nevét máig ható jelentősége miatt, aki két munkájában is foglalkozik a neoklasszikus közgazdaságtan gazdaságpolitikai alkalmazása miatt kialakult válságok okaival és kezelésének kérdésével (Keynes, 1926; 1936).

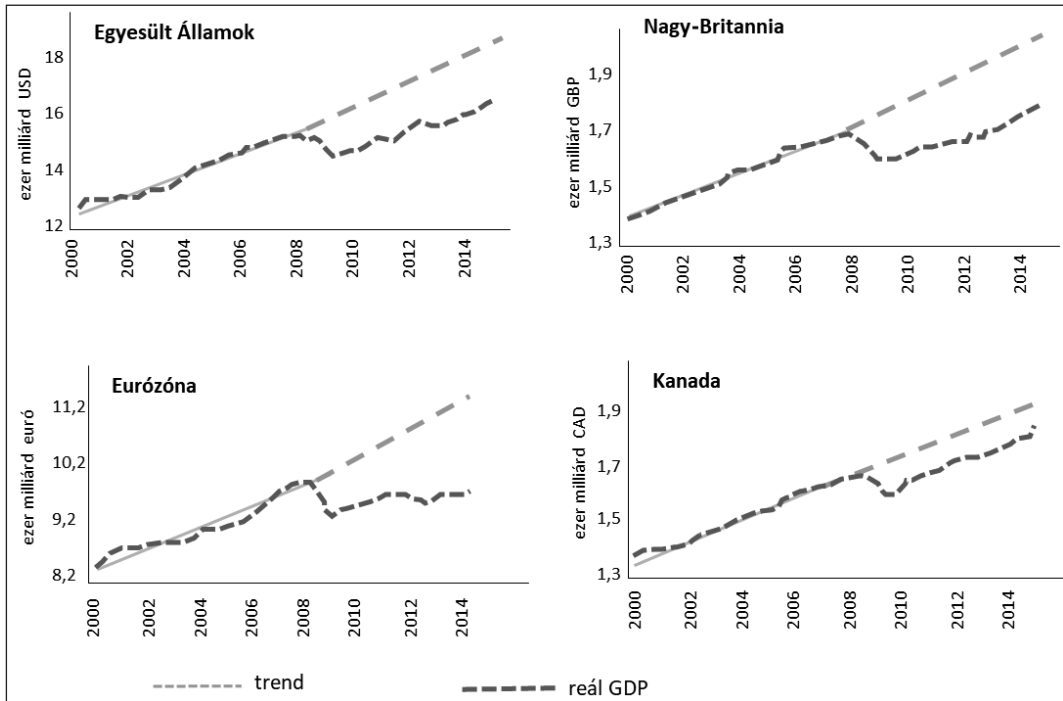
A válságok okait a mértékadó szakirodalom (pl.: Pressler, 2013; Horn és mtsai., 2009; Matolcsy, 2015) általában négy csoportba sorolja:

- geopolitikai (pl.: az első és második világháborút követő gazdasági összeomlás stb.);
- konjunkturális (pl.: tulipánmánia, 1637 stb.);
- egyensúlytalanságból származó (pl.: a 2008–2010 közötti magyarországi stb.);
- morális, spekulációs (pl.: az 1825-ös angol kötvénybuborék, az 1873-as vasúti spekuláció, a 2008-as jelzálogpiaci spekuláció stb.) válságok.

A legutóbbi, 2008-as pénzügyi válságot követően felbolydult a közgazdász társadalom. Számptalan szerző a buborékok kialakulásának és kipukkanásának, a globális fertőzőési láncok létrejöttének okát a gazdaságpolitikákat erősen befolyásoló neoliberális eszmerendszerben, a hedonista szemléletben, a mértéktelen haszonelvűségben látta, amit „tisztán” közgazdasági és ellenőrzési eszközökkel nem lehet fenntartható módon kezelni (Sedláček, 2012; Biebricher, 2012).

A 2008-as válságot követő közgazdasági viták számos fontos megállapítást tettek:

- a gazdasági trendekre és ciklusokra vonatkozóan. Ezek közül témánk szempontjából különösen fontos, hogy a korábbi rövid, átmeneti recessziók helyett nagy és elhúzódó válságokat figyelhetünk meg. Azaz szó sincs gyors, V alakú visszapattanó hatásról (1. ábra).
- Másrészt világossá vált, hogy a kereslet hat a kínálatra és a hosszú távú növekedésre.
- Megdőlt az a nézet, hogy a strukturális beavatkozások semlegesek, empirikus tapasztalatok ui. azt támasztják alá, hogy hatásuk konjunktúrafüggő. Ugyanakkor egyértelművé vált, hogy a reálgazdasági egyensúly romlása rendre a pénzügyi egyensúly romlását idézi elő (Matolcsy, 2015).

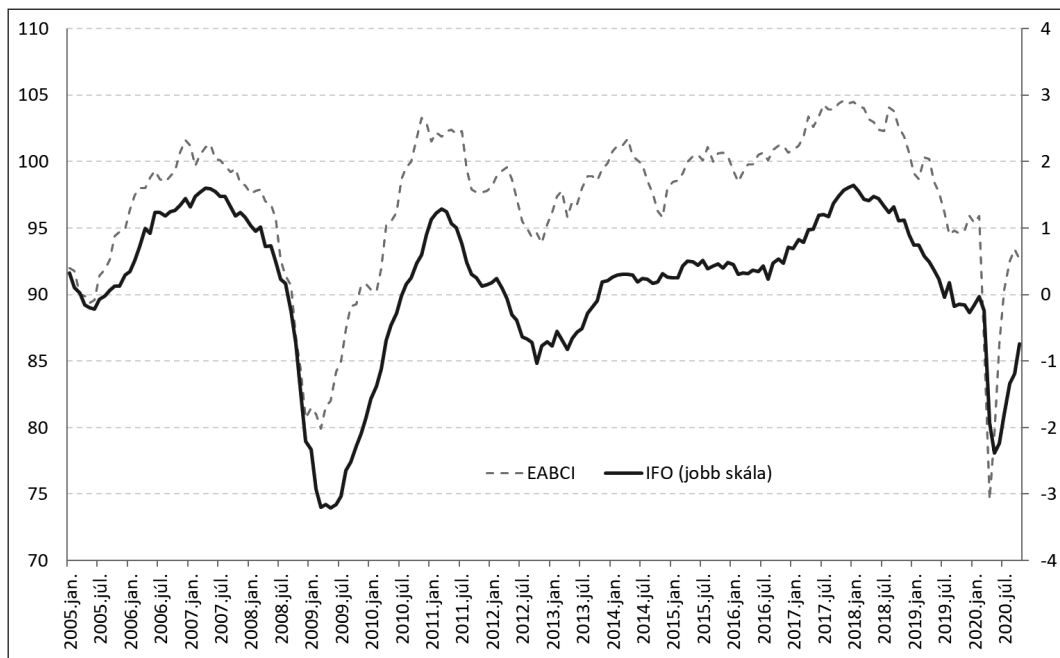
1. ábra. A reál gazdaság kibocsátásának változása (2000–2014)
 Figure 1. Changes in the output of the real economy (2000–2014)
 Forrás: OECD-adatbázis, Conference Board (2016)

Az idő előrehaladtával okozott kár is jelentősebb, mint a korábbi recessziós válságok esetében volt. Ezt igazolja Blanchard és szerzőtársainak az elmúlt ötven év huszonhárom országra kiterjedő vizsgálata, amely szerint a gazdasági visszaesés a minta 64%-ában okozott súlyos veszteségeket (Blanchard és mtsai., 2015). Nem véletlen, hogy ennek hatására a kibocsátást támogató monetáris fordulat indult el, miközben az elemzők egy része bizton állította, hogy a kapitalista gazdaság szerves velejárójaként nyolc-tíz évenként ismétlődő válságra kell számítani.

Az előrejelzés beigazolódt, a támadás azonban onnan érkezett, ahonnan legkevésbé számítottak rá az előrejelző guruk: egy új típusú világválság bénítja meg a globális gazdaság szereplőit.

A járvány kitörése (2019) óta sokan és többféleképpen vetették már fel a kérdést: mennyiben más ez a válság, mint a megelőzőek (egyáltalán van-e alapja az összehasonlításnak), milyen hatása lesz a reál- és pénzügyi gazdaságra, a társadalmi egyenlőtlenségekre, milyen lesz a lefutása és nem utolsósorban hogyan lehet kezelni?

Ezek a felvetések azért is jogosak, mert az elemzőházak között nincs egyetértés. Egyesek a válság lefutásában azonosságokat, mások azonban jelentős különbségeket vélnek felfedezni, miközben a beszakadás közel azonos mértékű, mint azt például a különböző konjunktúraindexek is igazolják (2. ábra).

2. ábra. Konjunktúraindexek változása az eurózónában
 Figure 2. Changes in the prosperity/business cycle indices in the euro area
 Forrás: IFO; EABC

Megjegyzés: IFO: a német Institut für Wirtschaftsforschung üzleti klímaindex (2000. évi átlag = 100); EABC: az Európai Bizottság üzleti klímaindikátora (hosszú távú átlagtól vett eltérés); szezonálisan igazítva.

Az elkövetkezőkben (a teljesség igénye nélkül) kísérletet teszünk ezek megválaszolására.

2. A KÓRKÉP KEZELÉSÉNEK LEHETŐSÉGEI ÉS KORLÁTAI

Az elmúlt hónapok során a pandémia méretére, lefutására, kezelhetőségének kilátásaira számos feltételezés született. Ennek ellenére vagy talán éppen ezért ma még senki sem tud ezekre biztos választ adni, a bizonytalanság és az ebből származó pénzügyi, gazdasági kockázatok nagyok. A gazdasági kilábalás esélyei és korlátai nyilván egyrészt függenek a helyes kórképtől, másrészt a pandémia által is előidézett problémák kezelésétől.

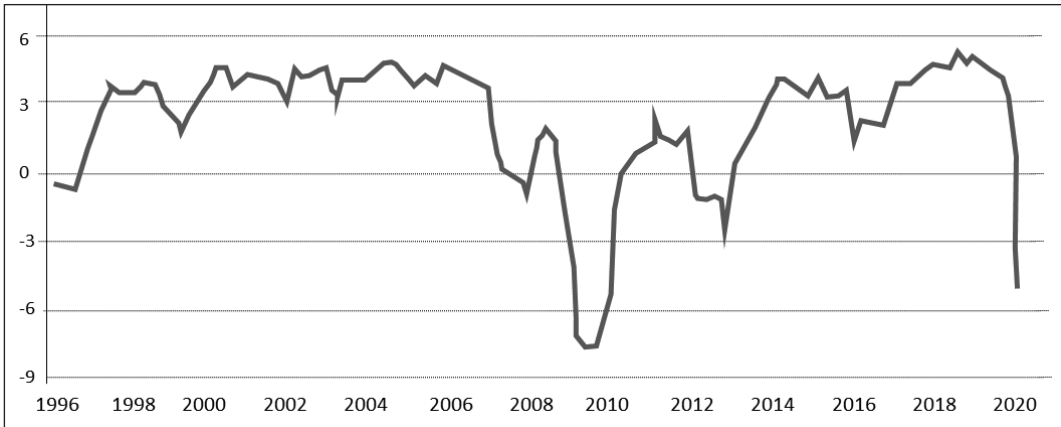
2.1. Túlfűtött növekedés helyett a fenntartható fejlődést kell a középpontba állítani

A pandémia a világgazdaság szereplőit eltérő kondícióban érte el. A mesterségesen túlhevített, hosszú távon fenntarthatatlan növekedési ütemet produkáló gazdaságokat a kibocsátás beszakadása súlyosabban érintette, mert a fiskális és a monetáris politikai eszköztárak jelentős

részét a trend feletti ütemű gazdasági növekedés érdekében már jórészt kihasználták, a még bevethető eszköztáruk így erősen korlátos.

Nem véletlen, hogy az elemzők óvatosan fogalmaznak, a kezdeti V, majd W alakú kilábalási prognózisukat elhúzódozó, pipaalakúvá módosították. Annyi biztos, hogy a nemzetgazdaságok eltérő „genetikai” állapota eltérő helyreállítási folyamatokat vetít előre.

Érdemes ennek kapcsán kiemelni, hogy a magyar gazdaságot erős állapotában érte el a koronavírus-járvány, szemben a 2008-as válsággal, ami egyrészt az elmúlt tíz év gazdaság- és a 2013-at követő monetáris politikának köszönhető (3. ábra).

3. ábra. Naptári és szezonális hálózatoktól tisztított magyar GDP változása (%)

Figure 3. Change in the Hungarian net GDP adjusted by calendar and seasonal effects (%)

Forrás: MNB

Megjegyzés: 2020-ra vonatkozóan becsült adat szerepel

Az eltérő ütemű kilábalás minden bizonnyal a korábbiaknál nagyobb gazdaságpolitikai feszültségeket generál majd (pl.: gazdasági korlátozások, embargók stb.) a világ gazdaságban, de egyre nehezebb lesz a konszenzusos gazdaságpolitika fenntartása az Európai Unióban és az euró kör országai esetében is (ennek jeleit már ma is látni).

Az önkényesen kitűzött alacsony inflációs cél is közrejátszik abban, hogy a monetáris politika mozgástere erősen korlátos lett.

Nagy valószínűséggel a pandémia következtében kialakult válságnak lesznek nyertesei és vesztesei, mert egyre valószínűbb egy K alakú (felfelé és tartós visszaesés irányába mutató) pálya. Az előbbieket csoportjába azok az országok kerülhetnek jó eséllyel, ahol a gazdasági és monetáris politika formálói képesek új eszközökkel megjeleníteni és azokat gyorsan bevetni (valahogy úgy, ahogyan Eötvös Gábor zenebohóc világhírű számában gyorsan alkalmazkodott a megváltozott feltételekhez, és képességeit kihasználva, hirdette, hogy van másik!). Ilyen új eszköz lehet minden olyan kötvényprogram, amely az „új” és a „zöld” gazdaság felfutását, a lakosság vásárlóerejének növelését hivatott támogatni.

2.2. A megindult paradigmaváltást fel kell gyorsítani, erősíteni kell a közgazdaság humánközpontúságát

A közgazdaságtan alapvető célja a gazdaság szereplőit foglalkoztató kérdések, problémák megválaszolása. Tekintettel arra, hogy ezek az adott korra, társadalmi viszonyokra és értékekre jellemzőek, a közgazdasági gondolkodás időről időre megújul. Megannyi fontosnak tartott, az aktuális főáramot determináló tételről, összefüggésről derült már ki, hogy nem vagy nem úgy állja ki az idők próbáját, mint azt kezdetben megalkotóik gondolták (pl.: a piac egyensúlyt teremtő képessége, a racionális várakozások hipotézise, a gazdasági növekedés és a társadalmi jólét közötti lineáris kapcsolat, a Philips-görbe meredeksége, a Taylor-szabály alkalmazhatósága stb.). Az újragondolt tételek, szabályok helyébe esetenként korábban mellőzött vagy elfelejtett, más esetben radikálisan új felismerések kerültek, s váltak lassan az aktuális főáram paradigmájává. Nem egy esetben tudományos evidenciaként kezelt, új tudományos eredménynek tekintett, az adott időszakra jellemző empirikus megállapításokat favorizáltak, míg másokat negligáltak csak azért, mert nincsenek összhangban az adott főáram értékrendjével. Más esetben a technológiai, technikai fejlődés (pl.: ipari forradalmak), vagy a társadalmi környezet radikális megváltozása kérdőjelezi meg a korábbi elméleteket és ösztönöz új és új összefüggések felismerésére (Kocziszky, 2019).

A közgazdaságtani gondolkodás hiátusait időről időre felvetik. Így volt ez a neoklasszikus közgazdaságtan első korszakának lezárásakor, majd a keynesi közgazdaságtan háttérbe szorulását követően (Bell & Kristol, 1984), a posztkeynesi irányzat kritikájakor, most pedig a monetáris közgazdaságtani iskola bírálata kapcsán (Mueller, 2015). A közgazdasági gondolkodás változása tehát nem új jelenség, igénye mindig indokolt, amikor azt a külső (társadalmi) és a belső (egyéni) értékrendi változások szükségessé teszik.

A viták ellenére vagy épp azok eredményeként előálló változások sosem feleslegesek, hacsak segítik a gazdasági összefüggések mozgatóerőinek jobb megértését. Más a helyzet, ha az új gondolatok gyengítik a valóságról alkotott képet, és „törvényként”, merev vagy túlzottan absztrakt formában akarják láttatni azt, mert a lényeg szenved kárt, csorbul a közgazdasági gondolkodás társadalom iránti elkötelezettsége. Véleményünk szerint ez ment végbe a közgazdasági gondolkodásban az etikai elvek háttérbe kerülésével, a neoliberális értékrend erősödésével, a „semleges” közgazdaságtan kialakulásával.

A 2008-as válságot követően számos kezdeményezés született a közgazdaságtan tételeinek felülvizsgálatára. Kutatók és egyetemi hallgatók fogalmazták meg a paradigmaváltás szükségességét (a közgazdaságtan megreformálásának harminchárom tézise). A kezdeti lendület azonban 2010 után megtörni látszik, holott a 2020-as válság ismételten rávilágított a közgazdaságtan jó néhány hiátusára. Aligha vitatható, hogy a 2020-as válság hatására ismét elérkeztünk ahhoz a pillanathoz, amikor szükségszerűen ismét felvetődik: ezek közül mit érdemes megtartani? Mit kell elvetni? Mely területeken van szükség új vagy újszerű megfogalmazásokra? E kérdések megválaszolása érdekében szükséges áttekinteni a közgazdaságtan „rég-új” etikai paradigmáját, fógózdót keresve a közeljövőhöz.

A cél tehát Adam Smith óta állandó, a társadalmi jólét feltételeinek megteremtése, miközben az ezt akadályozó problémák jó része (amit a közgazdaságtan, ill. a gazdaságpolitika művelői nem kis részben maguknak okoznak) számos új ismeret ellenére állandósulni látszik. Ebben nem kis szerepe van (akár elismerjük, akár tagadjuk) az elmúlt kétszáz év során egyre erősebbé

vált liberális, neoliberais eszmerendszernek. Ennek hatására a közgazdaságtan céljaiban egyre inkább eltávolodott a közjó és a jó állam szolgálatától. Számos kritika és tiltakozás ellenére ebben úgy tűnik 2008 után sem következett be érdemi fordulat. Sőt, mintha ismét erősödne az „önszabályozó piac” paradigmája és a „moral hazard” (a haszont kevesek élvezik, a kockázatot pedig a többség viseli). Ez utóbbit támasztja alá, hogy szinte nincs olyan nap, amikor ne derülne ki a világgazdaság valamelyik globális jelentőségű szereplőjéről, hogy visszaélt erőfölényével, kozmetikázta mérlegét és eredménykimutatását, félrevezette vásárlóit, becsapta részvényeseit, stb. (pl.: VW, Mercedes emissziómanipulációja, a Goldman Sachs malajziai, a Deutsche Bank USA-beli korrupciós botránya stb.).

Amennyiben nincs érdemi változás, fennmarad a gazdasági növekedéssel együttjáró szélsőséges jövedelemelosztás, s a társadalmi polarizáció.

A neoliberális eszmerendszer gazdaságpolitikai implikációjában egyre nagyobb szerepe van a politikai eliteknek, akik multiplikatív módon továbbítják ezeket.

A korábbiaknál is nagyobb a társadalomtudományi írástudók felelőssége, akik nem egyszer szellemi epigonokként, kritikátlanul képesek viselkedni. (Széles a közgazdaságtani damaszkuszi út is. Az 1980-as évek elejétől elkötelezett monetáris közgazdaságtan felsőbbrendűségét hirdetőik közül többen is [pl.: Friedman, 1982] a 2008-as válságot követően már bírálták az IMF és a FED politikáját, míg korábban az említett szervezetek kritikusaiktól határolódtak el.)

Érdemes a kívánatos elméleti és módszertani változtatási irányok közül is néhányat számba venni:

a) A monetáris közgazdaságtan által hirdetett szigorú inflációs célt követő jegybanki politika hatásossága erősen vitatható. Mi sem igazolja ezt jobban, mint az, hogy a 2010-es évek második felében több fejlett ország esetében is a semleges reálkamatláb negatív, ami jelentősen csökkenti a jegybankok mozgásterét. Ezért fel kell gyorsítani az inflációs célkövetés rendszerének felülvizsgálatát, új többtényezős modellt kell kidolgozni.

b) Fenntartással kell fogadni az elmúlt években megjelent ún. modern monetáris elméletet (Modern Monetary Theory), amely szerint a kormányok nyugodtan a fiskális alkoholizmus állapotába kerülhetnek mindaddig, amíg a teljes foglalkoztatást biztosítják (Edwards, 2019). Ez az üzenet ui. a tartós eladósodás és a függőség (kiszolgáltatottság) kialakulásának veszélyét hordozza magában.

c) A koronavírus-járvány mind a fejlett, mind pedig a feltörekvő országokban radikálisan megnövelte a költségvetési hiányokat. Súlyos gazdaságpolitikai hiba lenne, ha a hiányok, ill. a növekvő inflációs kockázatok kezelésére ismét növekvő adóterhekkel reagálnának a fiskális politika formálói. Ennek ui. a reálgazdaságra lenne káros hatása. A megoldás változatlanul a növekedés és egyensúly együttes kezelésével oldható meg, mint azt az elmúlt évek magyarországi gyakorlata is igazolta (Matolcsy, 2015).

d) Helyre kell állítani a reálgazdasági és a pénzügyi politika közötti egyensúlyt. Ennek hiányában a reálgazdaságok változatlanul magas sérülékenységek.

A megoldás kézenfekvő, kivitelezése azonban globális koordinációt igényelne, amelyre ma alig látunk hajlandóságot: ehhez ui. helyre kellene állítani a pénzügyi és reálgazdasági folyamatok összhangját.

A Bretton Woods-i megállapodás egyoldalú felmondása, majd az 1970-es évek olajválságait követően ui. a globális pénzmennyiség növekedési üteme, ami addig közel azonos mértékű volt a globális reálgazdaság növekedési ütemével, felborult (ma ez az arány úgy néz ki, hogy száz pénzegység mögött mindössze hat-nyolc pénzegységnyi termék és szolgáltatás áll).

Az ilyen nagyságrendű pénzbőség értékrendi válságot idézett és idéz ma is elő. Nem Baumol az egyetlen, aki úgy gondolja, hogy „A kapitalista gazdaság elsődleges célja a gazdasági növekedés” (Baumol, 2004: 12), ami majdnem szinonimája a haszonszerzésnek.

2.3. Az erőltetett növekedésközpontúság helyett fenntartható fejlődésre koncentrált gazdaságpolitikára van szükség

A közgazdaságtan és a gazdaságpolitika művelői úgy látszik, nem tanultak a 2008-as globális pénzügyi válság tapasztalataiból az eltelt bő egy évtized alatt. Változatlanul a gazdasági kibocsátás növelésének büvöletében éltek és élnek ma is. A fenntarthatóságra még mindig a kívánatosnál kisebb figyelmet fordítanak.

A fenntartható fejlődés holisztikus szemléletet követel, amelynek csak egyik eleme a növekedési ráta fenntartható ütemű változása, amely adott esetben csak egy szűkebb elit érdekeit szolgálja. Helyette a fejlettség komplex szemléletére van szükség, amely a gazdasági kibocsátás növekedésén túl figyelembe veszi a társadalom széles körének szociális, humán, infrastrukturális, lakhatási, környezeti, biztonsági igényeit is. Erre ugyan vannak kísérletek, de a növekedés-orientált szemlélet elnyomja ezeket. (Ezt igazolják többek között a nemzetközi és regionális GDP-statisztikák, amelyeket nemegyszer tévesen, az adott ország, ill. térség fejlettségi mutatóinak tekintenek.)

Másrészt önmérsékletre van/lenne szükség a befektetők részéről is. Szembetűnő ui., hogy válság idején az adott ország részvényindexének és a nominális GDP-szintjének növekedési üteme elszakad egymástól. Az empirikus vizsgálatok azt igazolják, hogy mind 2008-ban, mind pedig a mostani válság időszakában a tőzsdeindexek hihetetlenül gyorsan (2-3 hónap alatt) visszaálltak eredeti pályájukra, míg a nominális GDP esetében szó sincs erről. A pénzpiacok ilyen arányú erőfölénye egészségtelen, mert magában hordozza egy következő válság kialakulásának veszélyét.

2.4. Középtávon helyre kell állítani a fenntartható egyensúlyt

Az elmúlt hónapokban a gazdasági kibocsátás számottevő lassulása miatt fiskális és monetáris lazításokra került sor világszerte, amelynek hatására megnőtt egyrészt a GDP-arányos államadósság, másrészt a jegybankok mérlegfőösszege. Ezek a tényezők mind a gazdasági egyensúly romlásához vezetnek. Ezt igazolja többek között, hogy megugrott az eurózóna GDP-arányos államadóssága is. A 19 tagot számláló csoport összesített államadóssága megközelíti az ezermilliárd eurót (2020 Q2), ami a várható GDP közel kilenc százaléka.

Az egyensúly helyreállítása különösen a kis és nyitott országok (mint pl.: Magyarország) esetében kiemelt fontosságú, mert a költségvetési hiány erőltetett leépítése (amit egyébként a neoklasszikus közgazdasági iskola előszeretettel ajánl) fékezi a gazdasági növekedést.

A költségvetési fordulat ezért több lábon kell hogy álljon:

- a korábbiaknál nagyobb figyelmet érdemel a magasabb hozzáadott értékű ágazatok kibocsátásának támogatása;

- a beruházások intenzifikálásával javítani kell az ágazatok termelékenységét;
- a korábbiaknál érdemben nagyobb figyelmet kell fordítani az oktatásra, ui. ezen a területen még mindig (mint azt a statisztikák igazolják) hatalmas tartalékok vannak;
- be kell fejezni azokat a strukturális reformokat, amelyeket térségünk gazdaságpolitikusai különböző megfontolások miatt legalább három évtizede halogatnak.

A helyreállítás érdekében el kell felejtetni a hagyományos forгатókönyveket, újakra van szükség, amelyek lehetőséget adnak a korábbi szigorú fiskális politika helyreállítására. Ebben a gazdaság valamennyi szereplőjének (háztartások, kormányzat, önkormányzatok, versenyszféra) felelőssége van.

3. ZÁRÓGONDOLATOK

A koronavírus-járvány első és második hulláma súlyos pénzügyi és gazdasági helyzet elé állította a világot. Eltérő mértékben, de visszaesett az egyes országokban a gazdasági kibocsátás, nőtték a költségvetési hiányok, munkahelyek szűntek meg, megindult a lakosság eladósodása.

A pandémia második hulláma, mint azt az egészségügyi statisztikák is igazolják, várhatóan az első hullámnál magasabb megbetegedési számokat eredményez. Válaszlépként az egészségügyi hatóságok javaslatára a kormányok ismét szigorúbb korlátozásokat léptettek életbe, ami a kereslet és kínálat közötti egyensúlytalanságok erősödéséhez vezet.

A 2008-as pénzügyi válsághoz képest, amely jelentős mértékben endogén okoknak volt köszönhető, 2020-ban exogén sokkal állunk szemben, ami úgy tűnik, hogy a közgazdász szakma képviselőit éppen olyan felkészületlenül érintette, mint az előző.

Nem hipotetikus tehát annak a kérdésnek a felvetése, hogy mit tanultunk az előző válságból és mit változtattunk ennek hatására, milyen gazdaság- és társadalompolitikai változtatásokra van szükség a következőkben?

Véleményünk szerint csak azok a gazdaságpolitikák bizonyulhatnak helyesnek, támogathatók a pandémia utáni gazdasági helyreállítást, amelyek:

- a túlfűtött gazdasági növekedés helyett a fenntartható fejlődést állítják célrendszerük fókuszába,
- képesek a neoliberális szempontoktól eltávolodni és a fenntartható fogyasztásra koncentrálni,
- képesek a mainstream közgazdaságtani és gazdaságpolitikai gondolkodás felülvizsgálatára,
- egyidejűleg helyre tudják állítani a reálgazdasági és a pénzügyi egyensúlyt.

A fenti kritériumok magvalósítása megnöveli a társadalomtudomány írástudóinak felelősségét, hiszen nem kisebb összefogásra van szükség, mint a pandémiát leküzdő vakcinák kidolgozása esetében tapasztalható.

Csak remélni tudjuk, hogy számosan lesznek, akik ennek érdekében cselekedni is képesek!

SZAKIRODALOM
REFERENCES

- Barr, N. (1999). Állami beavatkozás. In I. Csaba & I. Gy. Tóth (szerk.). *A jóléti állam gazdaságtana*. Osiris–Láthatatlan Kollégium.
- Baumol, W. (2004). *The Free-Market Innovation Machine: Analysing the Growth Miracle of Capitalism*. Princeton University Press.
- Bell, D., & Kristol, I. (1984). *Die Krise in der Wirtschaftslehre*. Springer Verlag.
- Bélyácz, I., & Pintér, E. (2011). Egy különös pénzügyi válság rendhagyó tanulságai. *Hitelintézeti Szemle*, 5, 465–480.
- Biebricher, Th. (2012). *Neoliberalismus*. Junius Verlag.
- Blanchard, O., Cerutti, E., & Summers, L. (2015). *Inflation and Activity – Two Explorations and Their Monetary Policy Implications*. NBER Working Paper Series 21726.
- Edwards, S. (2019). Modern Monetary Theory: Cautionary Tales from Latin America. *Cato Journal*, (39)3, 529–536.
- Fiedman, M. (1982). *Capitalism and Freedom*. University of Chicago Press.
- Horn, G. A., Dröge, K., Sturn, S., Van Treeck, T., & Zwiener, R. (2009). Von der Finanzkrise zur Weltwirtschaftskrise. Die Rolle der Ungleichheit. *ECONSTAR*, (41)september, 2–19.
- Keynes, J. M. (1926). *The End of Laissez-faire*. Hogart Press.
- Keynes, J. M. (1936, 1965). *A foglalkoztatás, a kamat és a pénz általános elmélete*. Közgazdasági és Jogi Könyvkiadó.
- Kocziszky, Gy. (szerk.) (2019). *Etikus közgazdaságtan*. Magyar Nemzeti Bank.
- Krugman, P. (2009). Die neue Weltwirtschaftskrise. Campus Verlag.
- Matolcsy, Gy. (2015). *Egyensúly és növekedés*. Kairosz Kiadó.
- Mueller, J. D. (2015). *A közgazdaságtan megváltása. A hiányzó elem újrafelfedezése*. Mathions Corvinus Collegium.
- Pressler, F. (2013). *Die erste Weltwirtschaftskrise. Eine kleine Geschichte der grossen Depression*. C. H. Beck.
- Randall, W. L. (2015). *Modern Monetary Theory: A Primer on Macroeconomics for Sovereign Monetary Systems*. Polgrave MacMillan.
- Sedlacek, T. (2012). *A jó és a rossz közgazdaságtana*. HVG Könyvek.
- Surányi-Unger, T. (1921). *A gazdasági válságok történetének vázlata 1920-ig*. Szent István Társulat.